

Nr 31.

Ankom till riksdagens kansli den 25 augusti 1914 kl. 9 e. m.

Konstitutionsutskottets memorial angående fullbordad granskning av de i statsrådet förda protokoll.

Till konstitutionsutskottet hava, på därom hos vederbörande gjord framställning, blivit överlämnade de under tiden från och med den 15 januari 1913 till och med den 17 maj 1914 i statsrådet förda protokoll, nämligen över

justitiedepartementens ärenden från och med den 16 januari 1913 till och med den 14 maj 1914;

justitieärenden från och med den 16 januari 1913 till och med den 8 maj 1914;

utrikesdepartementens ärenden från och med den 16 januari 1913 till och med den 14 maj 1914;

lantförsvarsärenden från och med den 16 januari 1913 till och med den 14 maj 1914;

sjöförsvarsärenden från och med den 16 januari 1913 till och med den 14 maj 1914;

civilärenden från och med den 21 januari 1913 till och med den 14 maj 1914;

finansärenden från och med den 21 januari 1913 till och med den 14 maj 1914;

ecklesiastikärenden från och med den 21 januari 1913 till och med den 14 maj 1914; samt

jordbruksärenden från och med den 21 januari 1913 till och med den 14 maj 1914.

Bihang till senare riksdagens protokoll 1914. 5 saml. 26 häft. (Nr 31.) 1

Vid den granskning av ovan omförmälda protokoll, som i överensstämmelse med grundlagens föreskrift blivit av utskottet företagen,

har anledning icke förekommit att mot någon ledamot av statsrådet tillämpa § 106 regeringsformen;

varemot utskottet

funnit följande ärenden vara av beskaffenhet att böra, jämlikt § 107 regeringsformen, hos riksdagen anmälas, nämligen:

1:o.

(Protokoll över civilärenden den 19 september 1913 nr 45 samt protokoll över ecklesiastikärenden samma dag nr 42.)

I särskilda underdåniga skrivelser den 13 mars 1913 nr 26 och nr 27, vilka till vederbörande departement inkommo den 15 påföljande april, anmälde riksdagen, att riksdagen i anledning av väckta motioner för sin del antagit viss ändrad lydelse av dels § 63 i förordningen om kommunalstyrelse på landet och dels § 37 i förordningen om kyrkostämman samt kyrkoråd och skolråd i syfte att kommunens, respektive församlingens utgifts- och inkomstförslag skulle viss tid före oktoberstämorna hållas tillgängliga för allmänheten.

Efter det vederbörande myndigheter genom nådiga remisser den 13 och den 20 juni 1913 anbefallts att före den 1 påföljande augusti avgiva underdåniga utlåtanden i ärendet och sådana utlåtanden inkommit, utfärdade Kungl. Maj:t den 19 september 1913 på föredragning av chefen för civildepartementet statsrådet *Schotte* lag angående ändrad lydelse av § 63 i förordningen om kommunalstyrelse på landet samt på föredragning av chefen för ecklesiastikdepartementet statsrådet *Berg* lag angående ändrad lydelse av § 37 i förordningen om kyrkostämman samt kyrkoråd och skolråd. Bägge lagarna äro lika lydande med vad riksdagen antagit och godkänt utom därutinnan, att i vardera lagen tillagts orden: »Denna lag träder genast i kraft». Lagarnas publicerande i Svensk författningssamling skedde den 25 september 1913.

Orsaken till att ifrågavarande lagstadganden vid utfärdandet försågos med bestämmelser om deras omedelbara ikraftträdande, torde hava varit en önskan, att desamma skulle erhålla gällande kraft så tidigt, att

redan de utgifts- och inkomstförslag, som skulle prövas av nästlidet års oktoberstämmor, bleve före stämmornas hållande tillgängliga för allmänhetens granskning. Att riksdagen vid stadgandenas antagande utgått ifrån den förutsättningen, att så borde bliva fallet, torde ock få anses otvivelaktigt. När emellertid Kungl. Maj:t vid lagarnas promulgerande tillade en bestämmelse, att desamma skulle genast träda i kraft, vilken bestämmelse icke ingick i de av riksdagen antagna lagtexterna, så står detta förfarande icke i överensstämmelse med föreskriften i 87 § regeringsformen, att, då riksdagen för sin del beslutat en lagändring, Konungen, därest han vill godkänna densamma, har att *ordagrant* bifalla förslaget och allmän kungörelse därom utfärda. Denna föreskrift måste givetvis anses tillämplig jämväl beträffande kommunallagarna, som enligt 57 § regeringsformen stiftas av Konungen och riksdagen gemensamt. Då, såsom ovan påpekats, riksdagens skrivelser rörande ifrågavarande lagförslags antagande avlätos den 13 mars 1913, vill det ock synas, som om de nya bestämmelserna bort kunna bringas i tillämpning i god tid före oktoberstämmornas hållande utan tillgripande av den anlitade utvägen och sålunda med begagnande av den för dylika fall avsedda föreskriften i lagen den 1 juni 1894, att »i Svensk författningssamling införd lag eller annan allmän författning, i vilken icke blivit utsatt viss tid, varifrån den kommer att gälla, eller av vars lydelse icke framgår, att den genast efter utfärdandet länder till efterrättelse, skall träda i kraft fyra veckor efter den dag, då lagen eller författningen, enligt därå meddelad uppgift, från trycket utkommit».

Då det förfarande, som sålunda vid utfärdandet av ovannämnda lagar ägt rum, innebär en avvikelse — om ock av mera formell art — från den grundlagsenliga ordningen för Konungens och riksdagens gemensamma lagstiftning, har utskottet ansett sig böra för riksdagen tillkännagiva förhållandet; och får utskottet sålunda, med anledning av förberörda ärendes behandling, hos riksdagen göra anmälan enligt 107 § regeringsformen emot ovanbemälda departementschefer.

2:o.

Den 20 oktober 1913 avlät dåvarande chefen för lantförsvarsdepartementet statsrådet David Bergström en så lydande skrivelse:

»Till Chefen för femte arméfördelningen.

Härmed får jag, på nådigste befallning, anmoda Eder att beträffande doktor Sven Hedins besök under denna månad vid Kungl. Dalregementet snarast införskaffa och till mig insända såväl uppgift om när och av vem doktor Hedin fått mottaga

eventuell inbjudning till ifrågavarande besök som redogörelse för vad som vid besöket förelupit och särskilt beträffande lydelsen av de tal, som därunder växlats. Stockholm den 20 oktober 1913.

DAVID BERGSTRÖM.

Carl Malmroth.»

I ny, eljes likalydande skrivelse av den 21 oktober vidtogs den ändring, att orden »under denna månad» ersattes med »under sistlidna månad.»

Sedan upplyst blivit, att detta ärende före skrivelsernas avlåtande icke blivit hos Kungl. Maj:t föredraget, innehöll Post- och Inrikes Tidningar den 27 oktober ett så lydande meddelande:

»Med anledning av den pågående pressdiskussionen rörande chefsen för Lantförsvarsdepartementet till chefen för Femte arméfördelningen riktade anmodan att från Dalregementet införskaffa viss utredning upplyses, att denna anmodan avlåtits på grund av föreskrifterna i par. 10 regeringsformen rörande beredning av ärenden, som skola hos Konungen i statsrådet föredragas.

Någon föredragning av förevarande ärende har på hittillsvarande stadium icke ägt rum. Den till nämnda myndighet ställda anmodan, vilken chefen för Lantförsvarsdepartementet i kraft av sitt ämbete och under en övlig form utfärdat, har sålunda icke karaktären av en expedition av ett av Kungl. Maj:t fattat beslut, utan allenast av en av departementschefen vidtagen förberedande åtgärd i och för ett ärendes handläggning.»

Utskottets granskning av statsrådsprotokollen har också givit vid handen, att något statsrådsprotokoll icke förefinnes, enligt vilket de omförmälda skrivelserna varit föredragna för Kungl. Maj:t. Deras egen form, med kontrasignation af t. f. expeditionschefen i lantförsvarsdepartementet, visar därjämte, att de icke heller varit föredragna i kommandoväg. Det är sålunda uppenbart, att av Kungl. Maj:t icke något be- myndigande lämnats chefen för lantförsvarsdepartementet att utfärda desamma.

Någon rätt för en departementschef att i sådana fall som det förevarande på eget bevåg utfärda skrivelser av denna karaktär känner vår författning icke. Tydligt är, att sådana icke kunna hänföras till de »föreskrifter och erinringar om verkställighet av *utfärdade beslut*», som enligt § 38 regeringsformen »må av departementschefen omedelbarligen kunna till vederbörande expedieras». Icke heller kunna de inbegripas under de fall, som beröras i de kungl. besluten av den 12 mars 1828 och den 29 oktober 1842, vilka nedan äro intagna såsom bilaga 1 och 2. Det förstnämnda lyder i de delar, som här äro av intresse:

»Om i vissa delar förändradt Expeditionssätt från Kongl. Maj:ts Canzli.

För att i någon mån minska det högst betydliga antalet af Expeditioner, med hvars undertecknade Kongl. Maj:t besväras, behagade Kongl. Maj:t, uppå Statssekreteraren och Stats Rådets underdåniga tillstyrkande, i afseende å utfärdandet af Expeditioner från Stats Expeditionerne och Justitiæfördelningen af Kongl. Maj:ts Cantzli i Nåder förordna:

1:o) — — — — —

3:o) Att befallningar om alla upplysningar som i följd af föregången föredragning beslutas, expedieras genom påskrift på handlingarna med föredragandens namn, der det sig göra låter»

— — — — —

Det senare, beslutet av den 29 oktober 1842, handlar i sin förra del om expeditioner av kungl. beslut och resolutioner, något som icke har någon betydelse för nu föreliggande fråga. Därpå fortsätter statsrådsprotokollet med följande yttrande av den föredragande:

»Det torde och tillåtas mig begagna detta tillfälle för att underdånigst anmäla, hurusom, enär, enligt 10. §. Regeringsformen, det tillkommer Departements Chefen att för ärendernes beredning till föredragning, inhemta nödiga uplysningar från vederbörande Embets Werk, jag ansett ofvanåberopade stadgande i 38. §. Regeringsformen icke utgöra något hinder för Departements Chefen, att, *enligt hvad alltid tillföre varit brukligt*, genom remisser tecknade å handlingar, med åberopande af Eders Kongl. Maj:ts Nådiga befallning, antingen den särskildt blifvit för tillfället gifven eller ej, infordra utlåtanden och förklaringar i ämnet, samt, då Eders Kongl. Maj:t särskildt så i nåder befallt, genom remisser på nämnde sätt förordna om inhibition i verkställighet af hos Eders Kongl. Maj:t överklagade Utslag, intilldess hufvudsaken hunnit af Eders Kongl. Maj:t pröfvas, och äfven genom Embetsskrifvelser infordra de uplysningar i afseende på förekommande ärenden Eders Kongl. Maj:t förklarar sig åstunda; hvarjemte, enär i 38. §. Regeringsformen det tillägg år 1840 tillkommit, att 'alla föreskrifter och erinringar om verkställighet af utfärdade beslut må af Departements Chefen omedelbarligen kunna till vederbörande expedieras', jag ansett stadgandet i samma §. att alla från Konungen utgående befallningar, utom i kommandomål, skola för att blifva gällande vara försedda med Konungens underskrift, icke lägga hinder för Departements Chefen att genom Embetsskrifvelser till vederbörande meddela sådane Eders Kongl. Maj:ts Nådiga befallningar, som endast innefatta föreskrifter och erinringar om verkställighet af utfärdade beslut.»

Det första av dessa beslut avser sålunda uteslutande expeditioner, genom vilka *kungl. beslut i följd av förut föregången föredragning* delgivas vederbörande.

Det senare beslutet, av den 29 oktober 1842, gäller i de delar, som här äro av intresse, a) »remisser, *tecknade å handlingar*», för infordrande av utlåtanden och förklaringar, b) »då *Kungl. Maj:t särskilt*

så i nåder befallt», förordnanden om »inhibition i verkställighet av hos Kungl. Maj:t överklagade utslag» och infordranden av »de upplysningar i avseende å förekommande ärenden, *Kungl. Maj:t förklarar sig åstunda*», samt c) meddelande av »sådana *Kungl. Maj:ts nådiga befallningar, som endast innefatta föreskrifter och erinringar om verkställighet av utfärdade beslut*». Intetdera av dessa fall är tillämpligt å förevarande ärende.

I de i nämnda brev berörda fall är det en departementschef medgivet att genom ämbetsbrev, utfärdade »på nådigste befallning», till underlydande myndigheter avlåta föreskrifter angående åtgöranden, som de hava att vidtaga. Någon rätt att därutöver göra detta är honom icke tillerkänd genom § 10 regeringsformen, vars stadganden om regeringsärendens beredning icke ger honom befogenhet att på eget initiativ träffa förordnanden om vissa ärendens upptagande såsom regeringsärenden.

En sådan åtgärd av en departementschef som den nu berörda är tvärtom stridande mot andra föreskrifter i vår författning. Såväl regeringsformens bestämmelser i § 4, att »Konungen äger att allena styra riket», i § 7, att alla regeringsärenden, med undantag av kommandomål, »skola inför Konungen i statsrådet föredragas och där afgöras», och i § 9, att vid ärendens behandling i statsrådet statsrådets ledamöter skola sina meningar yttra och förklara, »Konungen dock förbehållet att allena besluta», som ansvarighetslagens för statsrådets ledamöter stadgande om statsrådets skyldighet att »endast Konungen råd gifva, men ej jämte honom regera», innebära uttryckliga förbud mot alla sådana steg till ministerstyrelse. Vid upprepade tillfällen under vårt nu gällande statskick hava också från olika håll de kraftigaste gensagor gjorts gällande mot öppna eller förtäckta försök att införa en sådan.

Det ligger uppenbarligen stor vikt uppå, att vår författnings grundsatser i detta hänseende vidmakthållas. Skulle en praxis inrota sig, att en departementschef, Konungen oåtspord, på eget initiativ började vidtaga åtgärder av nu ifrågavarande beskaffenhet, kan det alltför lätt inträffa, att förfoganden komme till stånd, som strede både mot regeringsmaktens egna avsikter och mot vad det samlade statsrådet kunde velat tillstyrka.

Det är också tydligt, att en dylik utveckling vore stridande mot nu gällande förutsättningar för vår konstitutionella kontroll, i det att i sådana fall det måste bliva beroende på tillfälligheter, om förfoganden av dylik art ens komme till konstitutionsutskottets kännedom.

Utskottet finner sålunda, att dåvarande departementschefen stats-

rådet *Bergström* vid detta ärendes handläggning icke med erforderlig skicklighet sitt förtroendeämbete utövat, och har fördenskull ansett, att anmärkning bort göras mot honom enligt 107 § regeringsformen.

Stockholm den 24 augusti 1914.

På utskottets vägnar:

NILS EDÉN.

Bilagor till anmärkning 2:o.

Bilaga 1.

Utdrag af protokoll öfver Kammar-Ärender, hållet inför Hans Maj:t Konungen i Stats Rådet i Stockholms Slott den 12 Mars 1828.

Om i vissa delar förändradt Expeditionssätt från Kongl. Maj:ts Cantzi.

För att i någon mån minska det högst betydliga antalet af Expeditioner, med hvars undertecknande Kongl. Maj:t besväras, behagade Kongl. Maj:t, uppå Statssekreteraren och Stats Rådets underdåniga tillstyrkande, i afseende å utfärdandet af Expeditioner från Stats Expeditionerne- och Justitiæfördelningen af Kongl. Maj:ts Cantzli i Nåder förordna:

1:o) Att Circulaire Bref så litet möjligt är utfärdas, utan att hvad sig lämpligen göra låter expedieras genom Kongl. Kungörelsen eller befallning till Embets Werken att, i enlighet med Kongl. Maj:ts Beslut, Kungörelser eller Circulär Bref utfärdas.

2:o) Att då Circulaire Bref äro nödige, de tryckas och blott Titeln till Embets Werket eller Embetsmannen ifylles med skrifna ord: Börande ett Exemplar af Circularet, försedt med Kongl. Maj:ts underskrift, Stats Råds protokollet biläggas.

3:o) Att befallningar om alla upplysningar som i följd af föregången föredragning beslutas, expedieras genom påskrift på handlingarna med föredragandens namn, der det sig göra låter och

4:o) Att underrättelser om befordringar då de på annat sätt, än genom införande i Tidningar behöfva meddelas, med handbref från föredraganden tillkännagifvas. Om hvilket Nådiga Beslut Utdrag af Protocollet skulle till de öfriga Stats Expeditionerne, samt hvad de 2:ne första puncterne angeck till Justitiæ Revisions Expeditionen afgå: ävensom Nådigt Bref om hvad i 2:a puncten blifvit förordnat skulle expedieras.

Bilaga 2.

Utdrag af protokoll öfver Civil Ärender, hållet inför
H. M. Konungen uti Stats Rådet på Stock-
holms Slott den 29 Oktober 1842.

Ang. förändradt expeditionssätt uti Civil Departementets Expedition.

Departements Chefen utbad sig i underdånighet, att, sedan, på sätt han tillförene haft Nåden enskildt i underdånighet gifva Hans Maj:t tillkänna, ett förändradt expeditionssätt i Civil Departementets Expedition blifvit i vissa fall vidtaget, nu i afseende derå få i und. anföra följande:

»I 38 § Regeringsformen är stadgad, att »alla från Konungen utgående expeditioner och befallningar, utom i kommandomål, skola för att blifva gällande vara försedda med Konungens underskrift och kontrasignation af vederbörande föredragande.»

Det här förekommande uttryck: *för att blifva gällande* föranleder till den slutsats att härvid afses endast sådane beslut, som påkalla någon åtgärd eller tillämpning. Men då jag antagit att en vidsträktare tydning kan gifvas åt detta grundlagsstadgande, har jag likväl funnit att, *i många fall*, der Eders Kongl. Maj:t förr besvärats med flere underskrifter angående ett och samma beslut, kunde beredas minskning i desses antal, utan att äfventyra, det gällande kraften af Eders Kongl. Maj:ts beslut skulle grundlagsenligt kunna förnekas.

De fall då, i afseende å de ärenden, som på Civil Departementets Expedition förekomma, en sådan minskning kan äga rum, på det sätt att, i stället för Kongl. Bref, Embets skrivelser från Departementschefen expedieras, äro följande:

a) att, — när Kongl. Bref expedieras till något Embets Werk om sådant beslut, hvarom underrättelse anses böra omedelbarligen lemnas underordnad Embetsmyndighet, ehuru någon åtgärd af denne icke i följd af beslutet behöfver vidtagas, eller icke kan äga rum utan anmälan hos eller vidare föreskrift af det Embets Werk, till hvilket det Kongl. Brefvet afgått, — sådan underrättelse genom Embets skrivelse meddelas.

b) att, sedan Embets Werk blifvit hört öfver underordnad Embetsmyndighets hemställan af den beskaffenhet, att beslutet genom Kongl. Bref meddelas denne sednare, men icke föranleder till någon åtgärd af det Embets Werk, som i saken sig yttrat, eller kan tjena till ledning för dess tillgöranden i dylika fall, — detta Embets Werk genom Embets skrivelse erhåller underrättelse om beslutet.

c) att medelst Embets skrivelser till Embetsmyndigheter öfversändas Kongl. Reglementen, Resolutioner eller Förordnanden, äfvensom andre handlingar då icke annan åtgärd dervid, än att desamma skola till enskilde eller menigheter öfverlemnas eller hos Embetsmyndigheten förvaras, särskildt blifvit af Kongl. Maj:t anbefald.

d) att, när Kongl. Maj:t, i anledning af Embetsmyndighets anmälan, beviljat underlydande Tjensteman, tjänstledighet, och förordnat annan till tjänstens bestridande under tiden, eller eljest förordnat någon till bestridande af ledig tjänst, beslutet derom på det sätt expedieras, att tjänstledighetsresolutionen, i de fall sådan vanligen ägt rum, samt förordnande till tjänsteförrättningen utfärdas, men att Embetsmyndigheten derom genom Embetsskrifvelse erhåller underrättelse.

e) att å kartor, ritningar, kostnadsförslag, säkerhetshandlingar för lån m. m., som skola öfverlemnas till Embetsmyndigheter genom Kongl. Bref, hvori tillkännagifves, att nämnde bilagor äro gillade, göres anteckning om gillandet, och, med begagnande dervid af termen: *på Nådigste befallning*, undertecknas af Departements Chefen, i likhet med hvad vid flere tillfällen förut skett af vederbörande Stats Secreterare innan förändringen år 1840 af Stats Rådets organisation.

Dessutom har jag trott att, när, uppå gjord underdånig förfrågan, huruvida Kronan skall begagna dels jordägarerätt för bearbetande af upfunna malmanledning, Kongl. Maj:t endast förklarar frågan om denna rätts begagnande förfalla, Kongl. Bref derom icke behöfver expedieras, enär, enligt Författningarne, sådan fråga i allt fall förfaller, derest ej inom viss kort tid annorlunda bestämmes.

Efter den af mig nu uttryckta åsigt har jag förändrat expeditionssättet i Civil Departementets Expedition, emot hvad förut varit brukligt i f. d. Kammar Expeditionen. Derigenom minskas antalet af Eders Kongl. Maj:ts underskrifter med flera hundra årligen, till icke obetydlig besparing i Eders Kongl. Maj:ts dyrbara tid; och därigenom vinnes äfven väsendtlig lättnad vid expedierandet.

Eders Kongl. Maj:t läser af hvad jag anfört Nådigst finna, att jag i ofvanberörda hänseenden icke överskridit de gränser för min Embetsbefattning, som i 38. §. Regeringsformen äro utstakade, enär det tillkommer Departements Chef att tillse, det Eders Kongl. Maj:ts på hans underdåniga föredragning fattade beslut må varda på det mest ändamålsenliga sätt expedierade. Af särskilda anledningar har jag likväl nu ansett mig böra officiellt för Eders Kongl. Maj:t underdånigst redogöra för förhållandet, hvilket möjligen kunnat blifva föremål för misstydningar; öfverlämnande till Eders Kongl. Maj:ts Nådiga beprövande, huruvida min ifrågarvarande åtgärd må vinna Eders Kongl. Maj:ts nådiga godkännande.

Det torde ock tillåtas mig begagna detta tillfälle för att underdånigst anmäla, hurusom, enär, enligt 10. §. Regeringsformen, det tillkommer Departements Chefen att för ärendernes beredning till föredragning, inhemta nödiga uplysningar från vederbörande Embets Werk, jag ansett ofvanåberopade stadgande i 38. §. Regeringsformen icke utgöra något hinder för Departements Chefen, att, *enligt hvad alltid tillförene varit brukligt*, genom remisser tecknade å handlingar, med åberopande af Eders Kongl. Maj:ts nådiga befallning, antingen den särskildt blifvit för tillfället gifven eller ej, infordra utlåtanden och förklaringar i ämnet, samt, då Eders Kongl. Maj:t särskildt så i nåder befallt, genom remisser på nämnde sätt förordna om inhibition i verkställighet af hos Eders Kongl. Maj:t öfverklagade Utslag, intilldess hufvudsaken hunnit af Eders Kongl. Maj:t pröfvas, och äfven genom Embetsskrifvelser infordra de uplysningar i afseende på förekommande ärenden Eders Kongl. Maj:t förklarar sig åstunda; hvarjemte, enär i 38. §. Regeringsformen det tillägg år 1840 tillkommit, att »alla föreskrifter och erinringar om verkställighet af utfärdade beslut må af Departements Chefen omedelbarligen kunna till vederbörande expedieras», jag ansett stadgandet i samma §. att alla från Konungen utgående

befallningar, utom i kommandomål, skola för att blifva gällande vara försedda med Konungens underskrift, icke lägga hinder för Departements Chefen att genom Embetskrifvelser till vederbörande meddela sådana Eders Kongl. Maj:ts Nådiga befallningar, som endast innefatta föreskrifter och erinringar om verkställighet af utfärdade beslut.»

Kongl. Maj:t täcktes, med Nådigt gillande af omförmälda i Civil Departementets Expedition vidtagna expeditionssätt, såsom med 10 och 38 §§ Regeringsformen förenligt, i Nåder förordna att enahanda expeditionssätt i anförda och likartade fall må i samtliga Stats Expeditionerne framdeles iakttagas; hvarom protokolls utdrag skulle expedieras.

Reservationer:

1) *vid punkten 2:o) av utskottets memorial:*

av herrar *Edén, Mannheimer, Stadener, Olof Olsson, August Ljunggren, Persson* från Malmö, *Waldén, Leander, Janson* i Bråten och *Sterne*, vilka anført:

Innehållet i den av utskottet omförmälda, av chefen för lantförsvarsdepartementet statsrådet Bergström den 20 oktober 1913 utfärdade skrivelsen är av den beskaffenhet, att allt tal om, att statsrådet genom densamma utfärdande skulle tagit »ett steg till ministerstyrelse» på sätt, utskottet gör gällande, enligt vår åsikt är utesluten.

Skrivelsen innehåller icke någon befallning eller något förbud; den avser endast att erhålla upplysningar angående en i pressen omtalad händelse, som väckt ett allmänt uppseende. Statsrådet önskade erhålla dessa upplysningar för att bliva i tillfälle att bedöma, huruvida han borde hos Kungl. Maj:t föreslå vissa åtgärder. Att han genom att begära dessa upplysningar skulle hava gjort sig skyldig till brott emot de grundsatser i vår statsförfattning, som förbjuda ministerstyrelse, kunna vi sålunda för ingen del finna.

Vad angår utskottets uppfattning, att utfärdandet av departementschefens skrivelse skulle stå i strid med Kungl. Maj:ts av utskottet åberopade, den 29 oktober 1842 meddelade beslut, fästa vi uppmärksamheten därå, att utskottet till stöd härför framhållit dåvarande föredragandens yttrande, som föregick beslutet men icke själva detta beslut.

Sistnämnda beslut var av följande lydelse:

Kongl. Maj:t täcktes, med Nådigt gillande af omförmälda i Civil Departementets Expedition vidtagna expeditionssätt, såsom med 10 och 38 §§ Regeringsformen förenligt, i Nåder förordna att enahanda expeditionssätt i anförda och likartade fall må i samtliga Stats Expeditionerne framdeles iakttagas; hvarom protokolls utdrag skulle expedieras.

Beslutet avsåg alltså icke blott sådana slag av ärenden, som av föredraganden uttryckligen angivits utan även med dem likartade. Att tolka de av föredraganden begagnade ordalagen så restriktivt som utskottet gör därtill giver följaktligen beslutet icke anledning, och under alla förhållanden måste fasthållas, att detta beslut uppenbarligen icke kan begränsa den allmänna rätt till upplysningars inhämtande, som 10 § regeringsformen förlämnar varje föredragande statsråd.

Skulle utskottet med sin anmärkning särskilt avse, att i departementschefens förevarande skrivelse använts formeln »på nådigste befallning», vilket icke tydligt framgår av utskottets formulering, så må härvid endast erinras, att praxis i fråga om användningen av denna formel icke synes vara fullt klar, att enligt uppgift nämnda formel förekommit även i andra fall, då departementschef tagit initiativ för inhämtande av upplysningar samt att ej heller begagnandet av denna formel kan anses utgöra »ett steg till ministerstyrelse» utan tvärtom innebär en tillämpning av de former, som tillkommit i syfte att giva uttryck åt Konungens regeringsmakt.

På grund av nu anförda skäl hava vi ansett departementschefens ifrågavarande åtgärd icke vara av beskaffenhet, att den bort föranleda utskottet att därom hos Riksdagen göra anmälan enligt 107 § regeringsformen.

II) av herrar *Clason, K. J. Ekman, von Geijer, Kjellén, Bergqvist, Meurling, Magnusson* i Tumhult, *Lundström* från Göteborg, *Hallendorff* och *Karlsson* i Mo, vilka anförde:

(Protokoll över sjöförsvarsärenden den 2 april 1914, nr 3.)

Av handlingar, berörda i detta protokoll, hava vi inhämtat följande:

Den 9 juli 1912 inkommo till sjöförsvarsdepartementet i vederbörlig ordning vissa handlingar, innehållande meddelanden av intresse för rikets försvar. Det är, enligt vad utskottet inhämtat, regel, att aktstycken av denna beskaffenhet utan tidsutdräkt överlämnas till de militära myndigheter, som närmast under departementet hava att vaka över landets försvarsväsen, och som enligt sina av Kungl. Maj:t givna instruktioner hava att taga kännedom om och bearbeta dylika aktstycken. I föreliggande fall skedde emellertid icke detta, utan handlingarne blevo den 23 juli 1912 på befallning av dåvarande chefen för sjöförsvarsdepartementet statsrådet Larsson översända till en av försvarsberedningarna, där de

sedan förblevo liggande till tiden för beredningens upplösning. Först den 21 mars 1914 återkommo de sålunda därifrån och började i följd härav först den 24 mars 1914, d. v. s. efter omkring 20 månader från det de inkommit, att delgivas vederbörande militära myndigheter.

Den 7 november 1912 inkom till sjöförvarsdepartementet ytterligare en handling, som med de förra ägde nära samband. Denna blev av chefen för sjöförvarsdepartementet omedelbart överlämnad till dåvarande statsministern, från vilken den till sjöförvarsdepartementet icke återkom förrän under februari 1914. Först den 19 februari 1914 d. v. s. efter omkring 15 månader kom den i följd härav vederbörande militära myndigheter tillhanda.

Då här föreligga avvikelser från en eljes, så vitt vi kunnat inhämta, undantagslös regel, och då inga som helst giltiga skäl enligt vår uppfattning förelegat, som bort föranleda, att just uti ifrågavarande fall, med frångående av regeln, dessa handlingar under så avsevärd tid icke delgivits vederbörande myndigheter, anse vi, att dåvarande chefen för sjöförvarsdepartementet statsrådet *J. Larsson* vid dessa ärendens handläggning visat bristande nit och skicklighet i sitt förtroendeämbetes utövning och hava vi förty yrkat anmärkning enligt § 107 regeringsformen.

III) av herrar *Clason*, *K. J. Ekman*, *von Geijer*, *von Mentzer*, greve *A. Hamilton* och *Bergqvist*, vilka anförde:

(Protokoll över sjöförvarsärenden den 20 juni 1913 nr 4 och den 2 april 1914 nr 23.)

I riksdagens skrivelse till Konungen av den 30 maj 1913 angående regleringen av utgifterna under riksstatens femte huvudtitel anhöll riksdagen, i punkt 24, att Kungl. Maj:t »måtte föranstalta om erforderlig utredning rörande Karlskrona örlogsvarvs utvidgning och modernisering i syfte att å varvet må kunna utföras nybyggnader av pansarbåtar och andra krigsfartyg samt för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen må kunna föranleda.»

Motiveringen för denna anhållan var av följande lydelse:

»För att kunna motsvara sina ändamål måste flottans varv vara försedda med ganska stor arbetspersonal, bestående till icke ringa del av yrkesskickligt folk. Utrustnings- och reparationsarbetena å fartygen äro emellertid av sådan art, att vid vissa tider och tillfällen hela per-

sonalen måste därpå koncentreras. Under andra tider åter kan personalen beredas sysselsättning genom utförande av erforderliga nybyggnadsarbeten. Redan ur denna synpunkt torde det sålunda vara lämpligt, att ett av flottans varv inrättas så, att nybyggnad av fartyg där kan med fördel företagas. Då i Karlskrona redan finnes en dyrbar och omfattande varvsanläggning, som tvivelsutan väl lämpar sig för utvidgning, är det tydligt, att detta varv bör komma i fråga för nu åsyftade ändamål. För att emellertid nybyggnadsarbeten skola kunna utföras på rimlig tid och med goda ekonomiska resultat är det naturligtvis behöfligt, att varvet och verkstäderna försättas i fullt modernt skick och förses med härför erforderliga maskinella anordningar. Härigenom skulle åter den fördelen vinnas, att de behöfliga reparationsarbetena kunde mera rationellt, snabbare, billigare och till större omfattning än nu är fallet utföras vid detta varv. Och det synes riksdagen ganska troligt att, därest staten äger ett örlogsvarv, inrättat för nybyggnad av alla fartygsslag, det skall vara möjligt för staten att vid förekommande beställningar från enskilda skeppsvarv betinga sig arbetenas utförande för billigare pris än eljest. Även bör beaktas, att nybyggnader under utförande å örlogsvarvet i Karlskrona skulle vara i viss mån skyddade genom förefintliga försvarsanstalter.

Riksdagen finner det sålunda ur många synpunkter vara fördelaktigt, om Karlskrona örlogsvarv bleve moderniserat och utvidgat, så att å detta varv nybyggnader av örlogsfartyg av alla för vår flotta behöfliga slag kunde utföras.»

Närmaste impulsen till berörda anhållan hade givits genom motioner, framburna av medlemmar från riksdagens skilda partier. I alla motionerna framhölls önskvärdheten ur olika synpunkter, att den ifrågasvarande moderniseringen komme till stånd, och i vissa av dem underströks därjämte vikten av att frågan fortast möjligt toges under behandling. Statsutskottet, vars motivering sedermera upptogs i riksdagens skrivelse, tillstyrkte enhälligt densamma, och beslutet därom fattades i båda kamrarna utan votering.

När riksdagens berörda skrivelse den 20 juni 1913 föredrogs inför Konungen, hemställde emellertid föredraganden statsrådet Larsson, att Kungl. Maj:t täcktes förklara, »att Kungl. Maj:t framdeles på förnyad anmälan ville taga under omprövning riksdagens framställning enligt skrivelsens 24:e punkt angående utredning rörande utvidgning och modernisering av flottans varv i Karlskrona», och Kungl. Maj:ts beslut utföll i överensstämmelse med denna hemställan. Någon förnyad anmälan av ärendet förekom dock icke under hela den tid statsrådet Larsson

innehade sitt ämbete såsom chef för sjöförvarsdepartementet. Först efter den 1914 timade ministärförändringen blev frågan den 2 april 1914 ånyo föredragen inför Kungl. Maj:t, varvid den nye chefen för sjöförvarsdepartementet statsrådet Broström under erinran om vikten av, att förevarande fråga snarast möjligt vunne sin lösning, hemställde bland annat, att det måtte uppdragas åt en kommitté att ej mindre verkställa utredning rörande flottans varvs i Karlskrona utvidgning och modernisering i syfte att å varvet måtte kunna utföras nybyggnader av pansarbåtar och andra krigsfartyg, vid vilket utredningsarbete torde böra särskilt tagas i övervägande, huruvida sådan utvidgning och modernisering lämpligen borde äga rum successivt i särskilda perioder, än även avgiva de förslag, vartill utredningen kunde föranleda.

Även under den meningsskiljaktighet, som under de senare åren framträtt i fråga om typerna för vissa delar av krigsfartygsmaterielen, hava uppfattningarna varit ense därom, att efter de s. k. försvarsutredningarnas fullbordan frågan om nyanskaffning av krigsfartygsmateriel måste med allvar återupptagas. Jämväl under de år, då på grund av nyssberörda meningsskiljaktighet nybyggandet på det starkaste inskränktes, hava sålunda också av riksdagen avsättningar gjorts för den blivande nyanskaffningen, och ju längre utredningarna pågått, desto klarare har det framträtt för envar, att när denna nyanskaffning omsider komme till stånd, den ock måste påskyndas. Förhållanden, som timade hösten 1912 — de första anbuden angående byggnadskostnaderna för pansarbåten »Sverige» — gjorde därjämte för 1913 års riksdag tydligt, att då nybyggnadsarbetet skulle igångsättas, det måste vara av synnerlig vikt för staten både av ekonomiska och andra skäl att disponera ett moderniserat statsvarv. I detta syfte väcktes de ovanberörda motionerna, och då 1913 års riksdag, som konsekvent underlät att vidtaga någon åtgärd, som kunde, såsom det hette, föregripa försvarsberedningarnas arbeten, frambar sin skrivelse om utredning angående Karlskronavarvets modernisering, lade den därmed i dagen sin angelägna önskan att sistnämnda spörsmål omedelbart skulle tagas under behandling. Det är också tydligt, att detta måste vara så mycket nödvändigare, därest, såsom vid slutet av 1913 års riksdag bestämt ställdes i utsikt, förslag till avhjälpande av de mest framträdande bristerna i vårt försvarsväsen skulle komma att föreläggas 1914 års riksdag. Endast för så vitt nyssnämnda varvsfråga samtidigt föreläge fullt utredd, kunde nämligen, såsom ock i motionerna framhållits, säkerhet förefinnas att i fråga om nybyggnads-

arbeten för flottans räkning träffa de beslut och föranstaltningar, som för kronan vore fördelaktigast.

Då vi sålunda måst anse statsrådet *Larssons* åtgärd att tillstyrka uppskov med den av 1913 års riksdag begärda utredningen icke hava överensstämt med rikets sannskyldiga nytta, hava vi inom utskottet yrkat anmärkning enligt § 107 regeringsformen.

IV) av herr *K. J. Ekman*, vilken, med instämmande av herrar *Clason*, *Bellinder* och *Kjellén*, anført:

(Protokoll över utrikesdepartementsärenden den 25 juli 1913, nr 1.)

Vid utskottets granskning av protokollen över utrikesdepartementsärenden har inhämtats, att den 25 juli 1913 i tillförordnad regering företagits ett ärende, vilket angår rikets förhållande till främmande makt.

Enligt § 43 regeringsformen äger tillförordnad regering att föra styrelsen i de mål, Konungen föreskriver. I den för ifrågavarande tillförordnade regering utfärdade nådiga instruktionen den 18 juli 1913 har stadgats, att nämnda regering ägde upptaga och avgöra alla de mål, vilka enligt regeringsformen, lag och författningar borde Kungl. Maj:t uti dess statsråd föredragas, därifrån dock undantagna, bland andra, mål som anginge rikets förhållande till främmande makter.

Med stöd härav hava vi inom utskottet yrkat, att anmärkning jämlikt § 107 regeringsformen bort göras mot ledamöterna av den tillförordnade regeringen, dåvarande statsministern *Staaß* samt statsråden *Petersson*, *Stenström* och *Larsson*, för det de, i strid mot nämnda grundlagsstadgande och instruktion, till avgörande i tillförordnad regering upptagit ifrågavarande ärende.

V) av herr *K. J. Ekman*, med vilken herrar *Clason*, *Bellinder*, *von Geijer*, *Kjellén*, *von Mentzer*, *Magnusson* i *Tumhult*, *Räf* och *Beckman* från Linköping förenat sig, och som anført:

(Protokoll över ecklesiastikärenden den 5 december 1913, nr 58.)

Den 1 september 1913 förordnades dåvarande utländske undersåten, professorn vid universitetet i Berlin *Edvard Lehmann* att, jämlikt åtagande, under höstterminen 1913 eller till dess under tiden professorsämbetet i teologisk encyklopedi och teologiska prenotationer vid universitetet i Lund kunde bliva med ordinarie innehavare besatt och denne

tjänsten tillträtt uppehålla samma professorsämbete. Sedan t. f. bibliotekarien vid riksdagens bibliotek, filosofie licentiaten Robert Höckert i anledning härav gjort anmälan hos justitiekanslern under anhållan tillika att, enär ifrågavarande förordnande syntes stå i strid med stadgandet i § 28 regeringsformen att utländsk man ej får av Konungen utnännas och befordras till teologisk lärartjänst vid universiteten, justitiekanslern måtte föranstalta om utredning i frågan samt vidtaga den åtgärd, som därav kunde föranledas, har justitiekanslern, enär en sådan tolkning efter bokstaven av ifrågavarande grundlagsrum, att i detta skulle givas regler endast för utnämning till ordinarie statsämbeten men ej för tillfälliga förordnanden, icke kunde av justitiekanslern godkännas, funnit sig föranlåten att i underdånig skrivelse för Kungl. Maj:t anmäla vad i ärendet förekommit till den rättelse och påföljd, Kungl. Maj:t kunde finna därav föranledas, varjämte Höckert inkommit med underdåniga besvär i ärendet.

Vid sakens föredragning den 5 december 1913 inför Konungen i statsrådet hemställde föredragande departementschefen statsrådet Berg att, enär § 28 regeringsformen icke kunde anses lägga ovillkorligt hinder i vägen för att förordna utländsk man att tillfälligtvis sköta teologisk professorsbefattning samt vad i ärendet blivit upplyst gäve vid handen, att det ej varit förenat med någon olägenhet att förordna professor Lehmann men däremot mött synnerligen stora svårigheter att i förevarande fall finna annan lämplig utväg att uppehålla tjänsten, Kungl. Maj:t täcktes pröva skäligt att ogilla de anförda besvären ävensom förklara sig finna justitiekanslerns ifrågavarande framställning icke föranleda något Kungl. Maj:ts vidare yttrande.

Med statsrådet Berg instämde excellenserna Staaff och greve Ehrensvärd samt statsråden Petersson, Schotte, Bergström, friherre Adelsvärd och Larsson, därvid statsråden Bergström och Larsson tillika åberopade föreskriften i § 84 regeringsformen, att grundlagarna skola efter deras ordalydelse i varje särskilt fall tillämpas. Statsrådet Sandström, med vilken statsråden Petrén och Stenström förenade sig, hemställde, att som Lehmann numera genom beslut den 28 september 1913 blivit upptagen till svensk medborgare, Kungl. Maj:t måtte, utan avseende å de anförda besvären, låta bero vid det Lehmann meddelade förordnande ävensom förklara sig finna justitiekanslerns ifrågavarande framställning icke föranleda något Kungl. Maj:ts vidare yttrande.

Kungl. Maj:ts beslut fattades i enlighet med föredragandens hemställan.

Detta beslut är av en icke oviktig principiell innebörd. Det har
Bihang till senare riksdagens protokoll 1914. 5 saml. 26 häft. (Nr 31.) 3

däri uttalats, att § 28 regeringsformen icke kunde anses lägga ovillkorligt hinder i vägen för att förordna utländsk man att tillfälligtvis sköta teologisk professorsbefattning. Gent emot en sådan tolkning av § 28 regeringsformen har emellertid justitiekanslern i sin förenämnda underdåniga skrivelse anført, att med stadgandena i detta grundlagsrum hade lagstiftarna velat förekomma, bland annat, att inom teologisk fakultet lärareverksamhet genom undervisning och examination utövades av utländsk undersåte. Vore nu sagda tolkning riktig, skulle ett dylikt förhållande, som grundlagen velat förekomma, kunna åvägbringas, väl icke av Konungen men däremot av en Konungen underordnad myndighet, universitetskanslern. Orimligheten härav vore uppenbar, och det vore också en allmänt erkänd rättsgrundsats, att samma egenskaper, som krävdes av en ordinarie ämbetsman, även skulle finnas hos den, som förordnades till vikarie. Om det ock vid förordnande undantagsvis kunde vara nödvändigt eftergiva stadgat kompetensvillkor av mindre betydelse, måste det anses uteslutet att eftergiva kompetensvillkor av den vikt, att de fastslagits i grundlag. Upprätthölles icke denna grundsats, kunde därav följa skada för statsförvaltningen. Detta framginge möjligen ännu tydligare än i förevarande fall därav att, om den nämnda tolkningen vore riktig, exempelvis rikets hovrätter vore oförhindrade att till vikarie för underdomare förordna utländsk man. Enär således det ifrågavarande förordnandet, även om det i nu föreliggande fall icke kunde anses hava åstadkommit nämnvärd skada för det allmänna, dock enligt justitiekanslerns uppfattning stode i strid med grundlag och en viktig rättsgrundsats, vars upprätthållande äventyrades, om förordnandet lämnades utan anmärkning, hade justitiekanslern föranlåtits att för Kungl. Maj:t anmärka vad i ärendet förekommit.

Den uppfattning, justitiekanslern sålunda uttalat, vinner stöd av vad som förekommit vid riksdagen 1850—51, då det stadgande, varom nu är fråga infördes i § 28 regeringsformen. Konstitutionsutskottet vid nämnda riksdag yttrade härutinnan: »De speciella kunskaper och egenskaper, statens tjänare inom de för dem anvisade olika kretsar för offentlig verksamhet böra äga och tillämpa, måste förty ock särskilt bestämmas efter den olika beskaffenheten av dessa ändamål. Domaren och administratören behöva specialinsikter av annan art än de ämbetsmän, som anställas i tjänster, vilkas ändamål är att upprätthålla, utbreda och befordra den allmänna undervisningen, den vetenskapliga odlingen, kunskap och färdighet i tekniska konster och slöjder. Då det, bland annat, *för de förre är av hög vikt att särskilt innehava djup kannedom om alla de egna förhållanden, som åt folket och landet giva*

det egendomliga skaplygne, som är dessas utmärkande tillhörighet,¹⁾ befinna sig däremot de senare uti en kategori, inom vilken de, om ock ägande en mindre omfattande bekantskap med landets egendomliga seder och liv, icke dess mindre till fäderneslandets högsta båtнад kunna använda frukterna av sin skicklighet och sina insikter, i samma mån så mycket mer fruktbringande, ju djupare deras insikter äro och ju klarare och bestämdare de förmå framställa och utreda vetenskapens och konstens högsta frågor. — — Det finnes alltså ej något verkligen giltigt skäl, varföre ett samhälle, där dess behov så fordra och omständigheterna det i övrigt tillåta, icke skulle vilja för vetenskap, konst och högre tekniska inrättningar tillägna sig utmärkta förmågor från främmande land, då sådana ej äro att tillgå i hemlandet, eller tillbaka-visa dem endast på grund av deras börd. — — Då konstitutionsutskottet vid överbägande av allt detta funnit gott och nyttigt att härutinnan föreslå de här nedan uppgivna ändringar, har det likväl ansett de teologiska lärostolarna vid universiteterna *av samma skäl som domare-ämbeten och andra till den egentliga förvaltningen hörande civila ämbeten*¹⁾ böra från ändringsförslaget undantagas.»

Det av utskottet sålunda klart och tydligt angivna skälet för de teologiska lärostolarnas undantagande är detta enda, att det är för dessas innehavare — liksom för domare och administrativa tjänstemän på deras respektive områden — »av hög vikt att särskilt innehava djup kändedom om alla de egna förhållanden, som åt folket och landet giva det egendomliga skaplygne, som är dessas utmärkande tillhörighet». Och detta skäl måste givetvis i lika hög grad gälla för den som endast på förordnande innehar ämbetet som för ordinarie innehavare därav.

Enahanda uppfattning med den av justitiekanslern uttalade har även eljest vid skilda tillfällen inom riksdagen gjorts gällande, oaktat frågan då avsåg förordnanden under bestående union av norska undersåtar i utrikesdepartementet.

Redan konstitutionsutskottet vid 1859—60 årens riksdag anmärkte sålunda, att två norrmän, Bloch och Stenersen, vunnit anställning inom departementet för utrikes ärenden, och anförde härom: »Då enligt vad utskottet inhämtat bemäde Bloch och Stenersen icke äro infödde svenske män utan norske undersåtar, så ock ehuru det icke undfallit utskottets uppmärksamhet, dels att fullmakter å ifrågavarande tjänster icke blivit utfärdade, dels ock att tillförene ämbeten och tjänster inom utrikes departements-expeditionen blivit av norske män förvaltade, har utskottet.

¹⁾ Kursiveringen gjord av reservanten.

som ansett ovanberörda rådgivare-åtgärd icke stå i överensstämmelse med andan av föreskriften i 28 § regeringsformen, trots sig böra härom hos Rikets ständer göra anmälan».

Vid 1877 års riksdag väckte herr *S. A. Hedin* motion om ändring av 28 § regeringsformen i syfte att till ämbets- och tjänstemän i kabinettet för utrikes brevväxlingen måtte kunna utnämnas och befordras norske män. I motionen yttrade herr Hedin rörande det förhållandet, att redan förut norrmän vunnit anställning inom utrikesdepartementet, följande: »Man har trots sig undanrödja betänkligheterna genom att blott *tillförordna* norrmän till befattningar i utrikesdepartementet, men jag förmår ej inse, att svårigheten härmed är vorden löst. Väl må det vara sant, att de för utnämning och befordran till ämbeten och tjänster här i landet stadgade *särskilda* kompetensvillkor i allmänhet ej erfordras vid förordnande. Men från de *allmänna* kompetensvillkoren — och till dem hör, med de i 28 § regeringsformen uppräknade undantag, svensk medborgarrätt — torde knappt vid ett förordnande dispens rätteligen kunna äga rum. Också har detta förfarande varit föremål för anmärkning av konstitutionsutskottet. Att tidpunkten för anmärkningens framställande (1859—60 årens riksdag) var särdeles illa vald, omintetgör ej anmärkningens formella befogenhet. Och att det är självklart, att norska likaväl som svenska medborgare böra, ja måste, anställas i utrikesdepartementet, det hindrar ej, att man bör söka bringa en sådan åtgärd i överensstämmelse med gällande grundlag.» Motionen avstyrktes, dock uteslutande av formella skäl.

Vid 1900 års riksdag förelåg åter frågan. Konstitutionsutskottet fann nämligen det i protokoll över ministeriella ärenden den 28 februari 1900 omförmälda regeringsärende angående förordnande för juris kandidaten Thor von Ditten till kabinettssekreterare vid kungl. utrikesdepartementet vara av beskaffenhet att böra, jämlikt § 107 regeringsformen, hos riksdagen anmälas. Anmärkningen grundades dels därpå, att förordnandet skett i ministeriell konselj, och dels därpå, att von Ditten var norsk man. I sistnämnda hänseende yttrade utskottet, bland annat: »Med avseende å dylika befordringar inom utrikesdepartementet var det utskottet ingalunda obekant, att norske män gång efter annan blivit använda i ämbeten och tjänster inom nämnda departement, dock aldrig i högre befattning än kansliråds eller avdelningschefs. Och det har ej heller undgått utskottets uppmärksamhet, att dessa förordnanden av norske män till tjänster inom en avdelning av Kungl. Maj:ts kansli, som obestriddligen är en svensk ämbetsinstitution, måste anses stridande mot § 28 regeringsformen, som föreskriver såsom regel, att endast

svenska män må till ämbeten och tjänster inom riket utnämnas och befordras — en regel, från vilken undantag varken för ämbeten och tjänster inom utrikesdepartementet eller för norska män lagligen medgivits. Då nämligen regeringsformens § 28 innehåller: Konungen äger att i statsrådet utnämna och befordra infödda svenska män till alla de ämbeten och tjänster inom riket, högre och lägre, vilka äro av den egenskap, att Konungen fullmakter därå utfärda; så kan — såsom år 1860 dåvarande statsministern för utrikes ärendena excellensen Manderström uttalade å riddarhuset — meningen omöjligen hava varit, att detta stadgande skulle kunna eluderas därigenom, att dessa tjänster av Kungl. Maj:t tillsattes på förordnande.»

Då jag, på de sålunda anförda skälen, ansett, att en sådan tolkning av § 28 regeringsformen, som innehålles i Kungl. Maj:ts beslut i förevarande ärende, icke är riktig och följaktligen icke bör för framtiden ifrågakomma, har jag mot föredragande departementschefen statsrådet *Berg* yrkat anmärkning enligt § 107 regeringsformen.

VI) *dels* av herr *Waldén*, vilken anført:

(Protokoll över finansärenden den 31 oktober 1913, nr 34, 35, 36 och 37.)

Ärendet nr 34. I en till överståthållarämbetet ställd skrift anhöll Selma Westling om rätt att under tiden *från och med den 1 maj till och med den 30 september 1913* utskänka brännvin å värdshuset Blåsut på Kastellholmen i Stockholm. Ansökningen överlämnades till överståthållarämbetet den 9 april 1913 med skrivelse från stationsbefälhavaren vid flottans station i Stockholm, vilken däri på anförda skäl avstyrkte bifall till den gjorda anhållan. Efter det jämväl kommissarien i 6:e polisdistriktet i ärendet hörts, beviljade överståthållarämbetet genom resolution den 12 april 1913 den sökta rättigheten under åberopande av 16 § i kungl. förordningen angående försäljning av brännvin den 9 juni 1905.

Över denna resolution anfördes av kontorsskrivaren Karl Staffhell underdåniga besvär, vilka inkommo till Kungl. Maj:t den 2 maj 1913 och påföljande dag remitterades till överståthållarämbetet med förständigande att efter vederbörandes hörande däröver avgiva underdånigt utlåtande samt därmed ävensom med handlingarna i målet till Kungl. Maj:t inkomma. Överståthållarämbetet lät över besvären höra stationsbefälhavaren och poliskommissarien, av vilka den förre vidhöll sitt av-

styrkande utlåtande, men den senare ansåg utskänkningsbeslutet icke böra indragas. Handlingarna inkommo åter till Kungl. Maj:t den 19 maj med skrivelse från överståthållarämbetet, som, under erinran att Kungl. Maj:t året förut funnit av Stafhell då anförda besvär i ämnet icke kunna bifallas, hemställde, att Kungl. Maj:t även nu måtte finna de anförda besvären icke kunna vinna avseende.

Vid ärendets föredragning inför Kungl. Maj:t den 31 oktober 1913 hemställde föredragande departementschefen statsrådet friherre Adelswärd, att Kungl. Maj:t måtte finna det av överståthållarämbetet åberopade lagrummet icke vara i förevarande fall tillämpligt och således ifrågavarande utskänkningsrättighet icke hava bort beviljas, men att, då tiden för rättighetens utövande redan tilländagått, Kungl. Maj:t måtte finna besvären icke föranleda något Kungl. Maj:ts vidare yttrande.

Kungl. Maj:ts beslut fattades i enlighet med vad föredragande departementschefen sålunda hemställt.

Ärendena nr 35, 36 och 37. Dessa ärenden avse:

ärendet nr 35 besvär av ledamoten av riksdagens andra kammare Alfred Persson och folkskolläraren A. Melander över Konungens befallningshavandes i Värmlands län resolution den 13 juni 1912 i fråga om meddelat tillstånd jämlikt 16 § brännvinsförsäljningsförordningen till utskänkning av brännvin i Sunne municipalsamhälle under tiden *från och med den 13 juni till och med den 30 september 1912*;

ärendet nr 36 besvär av Oskar Lind och A. D. Lundell över Konungens befallningshavandes i Östergötlands län beslut den 23 april 1913 i fråga om källarmästaren Rosdahl meddelat tillstånd, jämlikt 16 § 4 mom. brännvinsförsäljningsförordningen, till utskänkning av brännvin vid lägenheten Lindöhall i S:t Johannes socken under tiden *från och med den 1 maj till och med den 15 juni 1913*; samt

ärendet nr 37 besvär av Mauritz Sterner m. fl. över Konungens befallningshavandes i Gävleborgs län resolution den 22 april 1913 i fråga om meddelat tillstånd, jämlikt nyssnämnda 16 § mom. 4, till brännvinsutskänkning å Bönans hotell i Gävle under tiden *från och med den 1 juni till och med den 15 september 1913*.

Efter remiss till vederbörande, dagtecknad i ärendet nr 35 den 9 juli 1912, i ärendet nr 36 den 16 maj 1913 och i ärendet nr 37 den 17 maj samma år, inkommo handlingarna åter till Kungl. Maj:t i ärendet nr 35 den 11 mars, i ärendet nr 36 den 25 juni och i ärendet nr 37 den 19 augusti 1913.

Uti intetdera av omförmälda fyra ärenden har föreskrivits, att vederbörandes yttranden över de anförda besvären skulle skyndsamt

avgivas, trots det att i samtliga fallen remiss av handlingarna till dessa vederbörande skedde först efter det de överklagade försäljningsrättigheterna redan trätt i utövning. Och ehuru ärendet nr 34 förelåg färdigt till slutlig behandling redan den 19 maj 1913, har ärendet likväl icke inför Kungl. Maj:ts föredragits förr än den 31 oktober samma år, då redan tiden för den medgivna utskänkingsrättens utövning, 1 maj—30 september, var förliden. Enahanda förhållande föreligger jämväl i fråga om de övriga ärendena.

Det lagrum, som här närmast är i fråga, är 16 § 4 mom. i brännvinsförsäljningsförordningen, vilket stadgande har följande lydelse: »Där i annat fall än förut i denna paragraf är sagt värdshusrörelse för någon del av året tillfälligtvis kan vara av omständigheterna påkallad, dock ej vid läger eller där trupp eljest är för flera dagar sammandragen, må för kortare tid än år rättighet till brännvinsutskänkning på därom av vederbörande gjord ansökning meddelas av Konungens befallningshavande.»

Beträffande innebörden av detta stadgande yttrade det särskilda utskott, som vid 1905 års riksdag till förberedande behandling förehade Kungl. Maj:ts förslag till ny brännvinsförsäljningsförordning, med föranledande av väckt motion att vederbörande kommunalstyrelse borde lämnas tillfälle att yttra sig, då ansökning om rättighet till brännvinsutskänkning enligt detta moment avsåge längre tid än 14 dagar, att »de i detta moment åsyftade rättigheter torde huvudsakligen avse rent tillfälliga sådana, som kunna ifrågakomma i anledning av offentlig tillställning av ett eller annat slag, varför utskottet trott sig finna en bestämmelse sådan som den av motionären föreslagna sakna praktisk betydelse».

Trots detta uttryckliga uttalande hava myndigheterna upprepade gånger meddelat s. k. tillfälliga utskänkingsrättigheter för avsevärd tid. I nu föreliggande ärenden äro dessa rättigheter meddelade för tider växlande från 1¹/₂—5 månader.

Med anledning av det dröjsmål i ärendenas behandling som ägt rum och då det är av vikt att syftet med ifrågavarande lagstadgande under alla omständigheter, jämväl av de underordnade myndigheterna upprätthålles, har jag funnit mig föranlåten att mot föredragande departementschefen statsrådet *Adelswärd* göra anmälan enligt § 107 regeringsformen för det sätt, varpå ifrågavarande ärenden handlagts.

dels av herrar *K. J. Ekman*, *von Mentzer* och *Räf*, vilka biträtt den av herr Waldén här ovan framställda anmärkningen mot förutvarande statsrådet, friherre *Adelswärd*.

VII) *dels* av herr *Waldén*, som anförde:

(Protokoll över sjöförsvärens den 2 april 1914, nr 3.)

I en till Konungen ställd skrift av den 30 mars 1914 hade professorn G. Mittag-Leffler anhållit, att Kungl. Maj:t måtte åt sakkunniga inom flottan, armén och utrikesdepartementet uppdraga att avgiva yttrande rörande vissa hemliga handlingar, som av professorn Mittag-Leffler omnämns i ett den 17 sistlidne mars i Stockholm hållet föredrag, i vilket han, enligt vad han uppger i ovannämnda skrift, gjort följande uttalande:

»Till en viss av statsrådets medlemmar inkom från utlandet en handling av den betydelse för landets försvar, att den omedelbarligen till beprövande och efterrättelse bort till dem överlämnas, som vid krigsutbrott övertaga den militära ledningen. Vederbörande överlämnade i stället handlingen till herr Staaff, och densamma förblev nu i hans enskilda förvar under 14 hela månader, ända till den tidpunkt, då han avträdde från sitt ämbete.

Jag känner även följande fall. En annan och hemlig rapport från utlandet, även den av högsta vikt för landets försvar, inkom för 19 månader sedan till en medlem av statsrådet och remitterades av denne — med förbigående av redan nämnda militära myndigheter — direkt till en av försvarsberedningarna samt låg vid herr Staaffs avgång i dennes gömmor. Rapporten var dock av den natur, att Sveriges försvar fordrat densammas allvarliga beaktande av de sakkunniga.»

Av skriften i fråga framgår vidare, att, sedan på telegrafisk förfrågan av herr Staaff professor Mittag-Leffler givit någon upplysning om vilka handlingar han avsett, den förstnämnde den 24 mars meddelat, att den ena av de åsyftade handlingarna blivit av den medlem av statsrådet, som mottagit densamma, remitterad till en av försvarsberedningarna, och hade han med denna handling ej tagit någon befattning och ej heller lyckats skaffa sig kännedom om dess innehåll, samt beträffande den andra handlingen, att den vore fullständigt betydelslös för dem, som vid krigsutbrott hade att övertaga den militära ledningen, men däremot kunde för herr Staaff ur andra synpunkter äga ett visst intresse, varpå han dock i anseende till handlingens hemliga natur ej vidare kunde inlåta sig. Handlingens betydelslöshet för de militära myndigheterna utgjorde naturligtvis förklaringen till, att densamma icke av vederbörande departementschef eller departementsämbetsman återfordrats.

I samband härmed meddelade herr Staaff, att professor Mittag-Lefflers smädelser och beskyllningar mot honom med avseende på utövningen av hans förutvarande ämbete komme att bli föremål för rättsliga åtgärder.

I anledning härav hade herr Mittag-Leffler den 25 mars meddelat en skrivelse från den, som vid krigsutbrott hade att övertaga högsta befälet över kustflottan, vice amiralen W. Dyrssen, som i nämnda skrivelse intygade, att ifrågavarande dokument — enligt hans uppfattning — vore av utomordentlig vikt.

Chefen för marinstabens viceamiral Ludvig Sidner hade däremot i ett sedermera offentliggjort brev till herr Staaff av den 26 mars intygat, att dokumentet vore fullständigt betydelselöst för dem, som vid krigsutbrott övertog den militära ledningen.

Herr Mittag-Leffler lämnar slutligen i sin skrift till Konungen den märkliga upplysningen, att han kommit i beröring med den person, som avgivit ifrågavarande rapporter, samt att denne försäkrat, att rapporterna enligt hans uppfattning vore av synnerligen stor betydelse, och att han blivit ytterst pinsamt berörd av den kännedom han för kort tid sedan erhållit om det sätt, varpå de behandlats.

Vid föredragningen av ovanberörda ansökning yttrade departementschefen:

»Eders Kungl. Maj:t täcktes finna, att förordnandet av en undersökningskommission med sådan uppgift som den ifrågavarande icke lagligen kan bli föremål för Eders Kungl. Maj:ts åtgärd.

Skulle emellertid en undersökningsnämnd med lämplig sammansättning komma att genom överenskommelse mellan de båda närmast intresserade personerna tillsättas, läser det då böra på vederbörlig framställning prövas, huruvida ej de ifrågavarande handlingarna kunna under betryggande försiktighetsmått göras tillgängliga för denna undersökningsnämnd.»

Med bifall till statsrådets hemställan behagade Hans Maj:t Konungen förordna, att den gjorda framställningen icke skulle till någon vidare åtgärd föranleda, ävensom att protokollet i detta mål skulle offentliggöras.

Vid granskning av detta ärende har jag funnit det vara minst sagt uppseendeväckande, att handlingar, vilka skolat betraktas såsom hemliga och därtill av åtminstone vissa högre militära myndigheter förklarats vara av stor vikt för rikets försvar, kunnat komma till utomstående och obehöriga personers kännedom. Det framgår nämligen av

herr Mittag-Lefflers skrift, att han icke blott hade kännedom om de däri nämnda hemliga handlingarnas förekomst utan även åtminstone i viss mån kunskap om deras innehåll. På vilka vägar han erhållit en sådan, är för en utomstående svårt att bedöma, men därest hans förklaring är riktig, att han kommit i beröring med den person, som avgivit de ifrågavarande rapporterna, samt av denne erhållit vissa upplysningar, torde härmed en god ledning vara given för upptäckten av den eller dem, som gjort sig skyldiga till denna brottsliga indiskretion.

Utän att jag, efter att ha varit i tillfälle att taga del av nämnda hemliga handlingar, ens i ringaste mån kan dela herr Mittag-Lefflers uppfattning om deras betydelse, anser jag dock, att statsrådet bort anställa nödiga undersökningar för att bringa klarhet i saken och kunna ställa de skyldiga till ansvar samt därigenom för framtiden söka förebygga, att andra hemliga handlingar, som kunna vara av verklig betydelse för vårt land och vårt försvar, kunna komma till obehörigas kännedom.

Så långt man kunnat utröna av såväl tillgängliga handlingar som departementschefens yttrande till statsrådsprotokollet beträffande detta ärende, har någon sådan undersökning eller åtgärd icke av statsrådet vidtagits, en underlåtenhet, som jag måste beteckna såsom synnerligen anmärkningsvärd.

Vidare har jag funnit det icke mindre anmärkningsvärt, att föredragande departementschefen, efter att, enligt mitt förmenande, med rätta ha hemställt, att förordnandet av den ifrågasatta undersökningskommissionen icke lagligen borde bli föremål för Kungl. Maj:ts åtgärd, dock ansett det förenligt med sin ställning som föredragande statsråd att i sitt yttrande till statsrådsprotokollet anvisa en utväg för herr Mittag-Leffler att få saken ordnad på ett sätt, varom statsrådet i detta sammanhang icke kunde anses ha någon befogenhet att uttala sig.

Att på detta sätt — även om det skulle hava skett av obetänksamhet — taga parti för den ena parten, och därtill den angripande, måste jag beteckna som minst sagt oriktigt, då det icke står i överensstämmelse med den oväld vid förtroendeämbetets utövande, varom 107 § regeringsformen talar. Och allra minst borde statsrådet ha gjort sig skyldig till ett dylikt förfarande vid ett tillfälle, då det lätt kunde få sken av ett partitagande för ett visst partis valtaktik, som på många sätt och icke minst genom herr Mittag-Lefflers beskyllningar mot herr Staaß just vid denna tid framträdde i de mest upprörande och hänsynslösa former.

På grund av vad jag nu anfört, har jag funnit mig ha anledning att mot föredragande departementschefen statsrådet Broström yrka

anmärkning enligt § 107 regeringsformen för det sätt, varpå ifrågasvarande ärende handlagts.

dels av herr *Aug. Ljunggren*, som biträtt den av herr Waldén här ovan framställda anmärkningen mot statsrådet Broström.

Herr *Kjellén* har begärt få antecknat, att han i överensstämmelse med sin allmänna uppfattning av innevarande riksdags karaktär inom utskottet yrkat, att granskningen av statsrådsprotokollen icke bort omfattas längre tid än till den 15 januari 1914, men, sedan utskottets flertal beslutat granskningens utsträckning till och med den 17 maj, funnit sig pliktig att däri deltaga.

Herrar *Kjellén*, *Ericsson* i Vallsta och *Beckman* från Linköping hava begärt att få antecknat, att de icke deltagit i slutbehandlingen av det ärende, som föranlett utskottets anmärkning nr 2.
